

TÜRKİYE’NİN İSİM HARİTASININ TEMELİ OLARAK EHL-İ BEYT SEVGİSİ

Kadir CANATAN*

Özet

Bir toplumdaki kültürel olgular ve görünüşler, ilk bakışta büyük bir çeşitlilik sergilemektedir. Ancak görünürdeki bu çeşitlilik ve kaotik durum derinlikli bir analize tabi tutulduğunda, geri planda belirli kalıpların var olduğu ve toplumsal yaşama çekidüzen getirdikleri anlaşılabilir. Bu önerme, yapısal ve semiyotik kuramın özünü teşkil etmektedir. Kültür sosyolojisinde yapısal ve semiyotik yaklaşım, deterministik güçlü kuramlar ile zayıf kuramlar arasında bir yerde durmakta ve kültürel olguları, topluma dolaylı olarak etki eden “derin yapılar” olarak çözümlemektedir.

Bu makale, Türkiye’nin “isim haritası”nı yapısal ve semiyotik bir çözümlemeye tabi tutmakta ve ne tür derin yapıların isimlerde görülen çeşitliliğe çekidüzen getirdiğini araştırmaktadır. Türkiye’nin isim haritasının “merkezî eğilimleri” üzerinden yapılan çözümlemeler, bizi oldukça ilginç bir sonuca götürmekte ve gerçekten de şahıs isimlerinde görülen kaotik yapının derinden işleyen bir mekanizma tarafından yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Gerek isimlerin kökenleri, gerekse yan yana dizildiklerinde verdikleri toplu izlenim, bu mekanizmanın Ehl-i Beyt kavramıyla çok yakından alakalı olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye’de çok sık kullanılan şahıs isimleri gerçekte Ehl-i Beyt isimlerinden başkası değildir. Bu gerçek Türkiye toplumunun ortak paydası hakkında da bize bir fikir vermektedir. Diyebiliriz ki Ehl-i Beyt sevgisi Sünni olsun, Alevi olsun Türkiye toplumunun ortak paydasını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İsim Haritası, Türkiye, Ehl-i Beyt, Semiyotik, Kültür Sosyolojisi

THE LOVE OF AHL AL-BAYT AS A BASIS FOR THE NAME-MAP OF TURKEY

Abstract

Cultural phenomena and visions reflect great diversity in our society at first sight. However, when this diversity is deeply analyzed, certain patterns at the background and structure of social life are realized. This premise is central to structuralism and semiotics theories. Structuralism and semiotic approaches in cultural sociology are among deterministic strong theorems, and relevant for the analysis of cultural phenomenon as “deep structures” that indirectly shape society.

* Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Balıkesir/Türkiye, kadircanatan@yahoo.com

This article makes a structuralist and semiotic analysis of Turkey's "proper name map" and examines the deep structures that organize the diversity in proper naming. The analyses of "central trends" in Turkey's proper name map indicate very interesting results and illustrate that the chaotic structure of proper names is directed by a deep-run mechanism. General impression gained by taking both the roots of the names and their appearance all together shows that this mechanism is closely related to the concept of Ahl al-Bayt. In other words, the most commonly used names in Turkey are in fact not different from the names of Ahl al-Bayt. This fact gives us a clue about common denominator of the society in Turkey. It is fair to suggest that the passion towards Ahl al-Bayt is the common denominator of the people in Turkey regardless of their sects as Sunni or Alewi."

Keywords: Name-map, Turkey, Ahl al-Bayt, Semiotics, Sociology of Culture

Giriş

Sosyoloji, sosyal psikoloji ve kültürel antropoloji başta olmak üzere hemen hemen tüm sosyal bilimler, insanı kültürel bir varlık olarak tanımlar ve kültür kavramı, bu bilimlerin merkezinde yer alır. Kültürel antropolog Hofstede, kültürü, bir grubun ya da kategorinin üyelerini, başkalarından ayırt eden kolektif zihinsel program olarak tanımlamaktadır (1999:16). Bu kısa ve özlü tanımда kültür, bilgisayar sistemindeki programlamaya benzetilerek insanların duyuş, düşünüş ve davranış kalıpları "zihinsel program" olarak ifade edilmiştir. Doğal olarak bu, insanların tıpkı bilgisayarlar gibi programlandığı anlamına gelmemektedir. İnsan davranışları, ancak belirli bir ölçüde zihinsel program tarafından belirlenmektedir. İnsanlar, çoğu zaman kendilerine öğretilenlerden farkı ve hatta onlara aykırı olarak hareket edebilirler. Zihinsel programlar, sadece insanların muhtemelen hangi tepkiler vereceğini anlamamıza yardımcı olur.

Kültür ya da zihinsel programı, durağan olarak incelerken iç içe geçmiş katmanlar şeklinde düşünmek, oldukça yararlı bir bakış açısıdır. Hofstede'ye göre (1999:18-20) kültürün en yüzeydeki ve görünürdeki katmanını *simgeler* oluşturur. Simgeler, sadece kültürün ya da toplumun üyeleri tarafından anlaşılabilen bir anlamı olan sözcükler, jestler, görüntüler veya nesnelere dir. Simgelerden sonra ikinci katmanda, toplumsal statü ve itibarı yüksek olan ve çoğu insan için davranış modelleri (ya da rol modelleri) olarak işlev gören *kahramanlar* gelir. Kahramanlar, yaşayan kişiler olabileceği gibi ölmüş kişiler de olabilirler. *Ritüeller*, kültürün üçüncü katmanında yer alır. Ritüeller, teknik olarak istenen amaçları gerçekleştirme sürecinde gereksiz olmakla birlikte, bir kültür içinde toplumsal olarak aslı görülen kolektif etkinliklerdir. Bunların neyi gerçekleştirdiği değil, bizatihi kendileri önemlidirler. Bu, onların toplumda hiç işlevleri olmadığı anlamına gelmez. Görünürden görünmez katmanlara doğru ilerledikçe, bir kültürün en derin katmanını olan *değerlere* ulaşırız. Değerler, kültürün en soyut/görünmez katmanı olup bir toplumun üyelerinin neyi "iyi" ve "kötü" bulduklarına ya da neyi "önemli" ve "önemsiz" gördüklerine işaret eder.

Değerler, günlük yaşamda normlar yoluyla işlerlik kazanırlar. Normlar, toplumsal yaşamda bizim neye uyup ya da uymayacağımızı söyleyen somut kurallardır. Değer ve normları, bir madalyonun iki yüzü olarak görebiliriz. Yaşamımızın tüm alanlarına nüfuz eden değer ve normlar, biz doğmadan önce vardılar ve biz öldükten sonra da var olmaya devam ederler.

Kimi sosyologlar toplumsallaşma ve kültürleşme kavramlarını aynı sürecin iki farklı boyutu olarak da görürler. “Eğer toplumsallaşma, örgütsel yapılar içinde *işlev gören* insanların toplumsal varlık olma süreci ise, kültürleşme; kurumsal yapılar içinde *iletişim kuran* insanların aynı zamanda kültürel varlık olma sürecidir. Bu ikinci süreç, insanların belirli değer, norm ve anlamlardan hareketle birbirleriyle ilişki kurması ve sembolik etkileşimler içine girmesidir. Bu demektir ki toplumsallaşma sürecinde insanlar özellikle işlevsel rasyonalite, kültürleşme sürecinde ise ilke olarak özsel rasyonalite geliştiriyorlar. Başka bir deyişle toplumsallaşma yoluyla, insanlar akılsız, biyolojik et paketinden akılcı varlıklara dönüşüyorlar. Düşe kalka gerçekleşen bu süreç sonunda ayırım yeteneği kazanıyorlar.” (Zijderveld, 2007:165).

Kurumlar, kültürün mevcut yapısına işaret ederler. Oysa kurumların bir de tarihi vardır, yani onlar bize geçmişten aktarılmışlardır. Kültür ve kurumları, geçmiş ve tarihten aktarılan bir olgu olarak kavradığımızda karşımıza gelenek çıkar. Eğer kültür ve kurumlar, geçmişten aktarılmışlarsa, bu onların önemli oranda geleneksel olduğuna da işaret eder.

Kültür, soyut olan değer ve normlar kadar somut ve görünür olan ritüel, kahraman ve simgeleri de ifade eder. Biz kültürü, güncel yaşamda eylemlerimize biçim kazandıran hazır kalıplar (yani kurumlar) olarak buluruz. Gerçekte ise kültür tarihseldir, yani gelenek olarak bize aktarılır. Gelenek, kültür ya da kurumların tarihsel bir olgu olarak kavranmasını dile getirir. Demek ki kültür, ilk bakışta kolay ve basit bir olgu gibi gözükse de, farklı boyutlarıyla ve bunlar arasındaki ilişkileriyle ele alındığında oldukça karmaşık ve kapsayıcı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Kuramsal Yaklaşımlar

Kültürün rolü ve önemi konusunda kültür sosyolojisinde farklı kuramsal yaklaşımlar ve perspektifler bulunmaktadır. Bu kuramsal perspektifler, bize bir bakış açısı yanında bir kültürün nasıl analiz edileceğine değin araçlar da sunarlar. Anti-kültürel kuramlar bir tarafa bırakılırsa, kültürün önemini ve açıklama gücünü farklı derecelerde (belirleyici/deterministik, kuvvetli ve zayıf olarak) gören üç temel yaklaşımdan bahsedebiliriz. Kültür sosyolojisinde belirleyici/deterministik kültür kuramının temsilcisi olarak Durkheim ve onun izinden gidenleri (Durkheimciler)

görmekteyiz. Durkheim'in sosyolojik çözümlemesinin merkezinde, toplumun bireylerden değil, bireyin toplumdaki doğduğu varsayımı vardır (Arond, 1986:318). Bu basit varsayımın iki önemli sonucu vardır: İlk olarak bütünü parçalara önceliği vardır ve bu nedenle öğeler bütün tarafından açıklanmalıdır. İkinci olarak bugün ortaya çıkan olgular tarihsel bir varlık olarak toplumun ürünüdürler.

Durkheim'e göre toplumsal varoluşun koşulu olan konsensüs, toplumsal dayanışmayla sağlanır. Tarihsel olarak bakıldığında toplumlarda iki tip dayanışma görülmektedir: Mekanik dayanışma ve organik dayanışma. Geleneksel toplumlarda görülen mekanik dayanışma, bir benzeşme dayanışmasıdır. Aynı topluluğun üyeleri aynı duyguları hissettikleri, aynı değerlere katıldıkları, aynı kutsala inandıkları için birbirlerine benzerler. Bireyler henüz farklılaşmadığı için toplum tutarlıdır. Organik dayanışma, farklılaşma ile birlikte gelen modern toplumun dayanışma biçimidir. Burada bireyler artık benzer değil, farklıdırlar ve bir bakıma farklı oldukları için konsensüs gerçekleşir. Bireylik bilincine varma tarihsel bir gelişimin ürünü olarak modern toplumda ortaya çıkmıştır (Arond, 1986:314).

Durkheim'in en temel kavramlarından biri olan kolektif bellek, "bir toplumun ortalama üyelerinin ortak inanç ve duygularıdır" (Arond, 1986:314). Kolektif bilinç, toplumun ortak paydasıdır. Toplumsallaşma, bir anlamda bu ortak paydaya katılmadır. Mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda ortak bilinç, daha güçlüdür ve dolayısıyla bireyler bu ortak bilinç içinde erimişlerdir. Toplumun sapma ve suç karşısındaki öfkesi güçlü ve canlıdır. Bireyler arasında farklılaşmanın görüldüğü modern toplumlarda herkes pek çok durumda özel seçimlerine inanma, isteme ve davranmada serbesttir. Buna karşılık bu toplumlarda bireyler toplumsal zorlayıcılar ve yasaklarla yönetilirler (Arond, 1986:317). Durkheim, geleneksel toplumdan modern topluma geçerken, toplumsal değer ve normların etkinliklerini önemli oranda yitirdiklerine inanır. Bu olguyu o, anomi olarak adlandırır. Anomi, kelime itibarıyla "kuralsızlık" anlamına gelse de, onun bununla kastettiği mutlak kuralsızlık değildir. Bu kavramla daha çok kolektif hafızanın zayıfladığı, bireyselliğin arttığı ve normların etkinliğini yitirdiği bir durum anlatılmaktadır. Anomi, modern toplumun kültürel bir özelliğidir. Özellikle hızlı değişimin olduğu toplumlarda anomi düzeyi yüksektir.

Durkheimciler, bir taraftan bazı olguların toplumsal bütünlük ve dayanışmaya etkilerini araştırırken, diğer taraftan da kolektif bilincin işleyiş biçimleriyle (sınıflandırma) ilgili sorunlara ilgi duymuşlardır. Sözgelimi Durkheim'in yeğeni Marcel Mauss, toplumda armağan değişiminin olgusal olarak nasıl işlediğini ve toplumsal bütünlüğe nasıl katkıda bulunduğunu göstermiştir. Durkheim ve Mauss, ortak yaptıkları "İlkel Sınıflandırma" (1963) adlı çalışmalarında, sosyolojik tavrı ısrarla sürdürerek toplumların olguları zaman, mekân, insan tipleri ve hayvan türleri gibi ayrı ayrı nasıl sınıflandırdıklarını açıklamaya çalışmışlardır. Onların ifadesiyle: "Şey-

ler, özellikle kutsal olan ya da kutsal olmayan, saf ya da saf olmayan, arkadaşlar ya da düşmanlar, hoş olanlar ya da hoş gitmeyenlerdir... fikirlerin birleştiği ya da ayrıştığı biçimlerde baskın tarafı oynayan... bu duygusal değerdir. O, sınıflandırmanın hâkim niteliğidir” (Aktaran Smith, 2007:108-109).

Durkheim'in güçlü toplum ve kültür kuramının karşısında, kültüre daha zayıf bir konum atfeden mikro kuramlar yer almaktadır. Mikro bakış açıları çeşitlidir ve bazen de birbirleriyle rekabet halindedirler. Bununla birlikte, bu gelenek içinde bir dizi yakın benzerlikler bulmak mümkündür. Bu benzerlikler, söz konusu kuramların ortak ve karakteristik özelliklerini ortaya koyarlar (Smith, 2007:85-86):

- 1- İnsanlar/aktörler arasındaki yüz yüze karşılaşmalar, toplumsal yaşamın temel bir özelliğidir.
- 2- İnsanlar yaratıcı, akıllı ve bilgilidirler.
- 3- Toplumsal düzen, aktörlerin bir başarısı olarak ortaya çıkar ve anlamlı ilişkiler düzeni olarak hayatı önceden sezilebilir ve anlaşılabilir kılar.
- 4- Yorumlayıcı metodoloji, toplumun nasıl işlediğini aktörlerin konumuna göre kavramaya çalışır.

Bu ortak varsayımlarıyla mikro kültür kuramları ciddi anlamda Max Weber'in anlamaya dayalı sosyolojisinin etkisindedirler. Weber, sosyal ilişkilerde anlamın önemine dikkat çekerek, pozitivist ve işlevselci sosyolojiye karşı alternatif bir yaklaşım getirmiştir. Ancak Max Weberci yaklaşım ile mikro kuramlar bir noktada ayrılmaktadır: Bu ayrılık noktası etkileşim ile anlam arasındaki bağıntı etrafında düğümlenmektedir. Max Weber, toplumsal etkileşimi yönlendiren anlam, değer ve motifleri toplumda hazır olarak duran bir veri olarak alırken, mikro kuramcılar, etkileşimi anlama önceleyerek anlamların etkileşim sonucunda üretildiği tezini benimserler. Bu ayrım noktası, sosyolojide özne/aktör lehine atılmış bir adımdır.

Kültüre yönelik çözümlemeleri ve yaklaşımları itibarıyla, 1950'lerden itibaren etkili olmaya başlayan yapısalcı akım, belirleyici kültür kuramları ile zayıf kültürel kuramlar arasında orta bir yerde durmaktadır. Fransız dilbilimci Ferdinand de Saussure, genellikle bu akımın öncüsü ve temellerini atan bir düşünür olarak görülür. Onun dilbilimi alanındaki çalışmaları toplumsal ve kültürel yaşama uygulanarak ya da uyarlanarak geliştirilmiş ve böylece yapısalcı ve semiyotik kültür analizi, kültür sosyolojisinde önem kazanmıştır. Bu akım söz konusu olduğunda en fazla akla gelen ve çağdaş kültürel kuram üzerinde etkisi olan iki temsilciden biri Levi-Strauss, diğeri de Ronald Barthes'tir. Yapısalcı yaklaşımları birbirine bağlayan ve dolayısıyla ortak bir paydada buluşturan bazı ilkeler vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Smith, 2007:135-136):

- 1- Derinlik dış görünüşü açıklar. Toplumsal yaşam yüzeysel olarak kaotik, öngörülemez ve çeşitlidir. Ancak bu şaşkırtıcı ve benzersiz gibi görünen olayların altında saklı, oluşturucu mekanizmalar vardır ve bu mekanizmalar görünen dünyayı açıklamamıza fırsat tanırırlar. Ama bu mekanizmaları keşfetmek için derin analizlere ihtiyaç vardır.
- 2- Derinlik yapısalıdır. Derindeki oluşturucu mekanizmalar sadece hazır ve etkili değil, ayrıca örgütlü ve yapısalıdır. Bu anlamda derindeki “yapı”, yapısalcılığın kültürel analizlerde temel aldığı sert dokuyu oluşturur.
- 3- Kültür dile benzerdir. Yapısalcılık, yapısal dilbilimi alanındaki çalışmalardan derinden etkilenir. Dil, kelime ve seslerden daha fazla bir şeydir. Kelime ve sesleri oluşturan ve biçimlendiren bir sisteme sahiptir. Bu sistem, dilin kurallarından oluşmaktadır. Nasıl dil, belirli bir mantık ve sisteme sahipse kültür de benzer bir yapıya sahiptir ve onun gibi incelenebilir.
- 4- Öznenin merkezleştirilmesi. Yapısalcı yaklaşımlar, insanî öznenin rolünü azaltma, ihmal etme ve hatta yadsıma eğilimdedirler. Çözümlemelerinde odak nokta, fail olarak insanî öznenin, kültürel sistem ve işleyiş biçimine kaydırılmıştır. Bu anlamda yapısalcılık, özne ve bireye fazla yer veren varoluşçuluk ve fenomenolojinin karşıtı olarak konumlandırılır.
- 5- Yorumcu nesnedir. Yapısalcılar, kendilerini gerçek toplumsal aktörlere görünmeyen kimi geçekleri keşfeden tarafsız ve bilimsel gözlemciler olarak takdim ederler. Bireyler, içinde bulunduğu kültüre boğulmuş olarak işlev görürler, onların konumu kendileri için pek açık değildir ve çoğu zaman eylemlerinin farkında değildirler. Eylemlerin ve bunun gerisinde yatan kültürel, oluşturucu mekanizmaların keşfedilmesi daha mesafeli, tarafsız ve geniş bir bakış açısını gerektirir.

Yapısalcılık, mikro kuramlardan daha fazla yapısal-işlevsel ve pozitivist yaklaşımlara yakın gözükmektedir. Çünkü yapısalcılık, yapı kavramının önemini kavrama ve değerlendirmede en az onlar kadar duyarlı ve nesnel görünürler. Ama öte taraftan onlarla birebir özdeşlik kurmayı da zorlaştıran bir farklılık vardır: Yapısalcılık güncel yaşamda insanların özne olarak faillik rollerini tümüyle yadsımaz, ama bu görünen sahenin gerisinde derin mekanizmalar vardır ve aktörler, çoğu zaman bunların farkında olmadan ve onlardan etkilenerek eylemlerde bulunurlar. Bu noktanın nasıl bir farklılık oluşturduğunu Saussure’ün *dil* (langue) ile *konuşma* (parole) arasında yaptığı ayırım, çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.

Saussure, dilin iki boyutu, yani yapısal yönü ile fiilen konuşulan yönü arasında bir ayırım yapar. Bunlardan birincisine dilin kendisi anlamına gelecek şekilde “langue”, ikincisine ise dilin konuşma ya da söz olarak kullanımları anlamına gelecek şekilde “parole” adını verir. Langue ya da dil, ilgili dili konuşanların birbirleriyle

le iletişim kurabilmelerini sağlayan “uzlaşım sistemine” ilişkin bilgidir. Dil, hem mantıksal bakımdan konuşma ya da sözden önce gelir hem de konuşmadan daha soyuttur. Zira konuşma ses yoluyla işlemekte olup, sesler konuşmanın en temel dile gelme araçlarıdır (Cevizci, 2009:1232). Saussure konuşma karşısında dilin kendisine verdiği bu büyük önemin doğal sonucunun, metodolojisinin onun kendisini “yüzey yapılar”la “derin yapılar” arasında bir ayrım yapmaya sevk etmesi şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. Bunlardan derin yapılar dilin, varlıklarını konuşmacıların söz edimlerinden bağımsız olarak koruyan asli ve temel unsurlarını, onun tek tek konuşma edimlerinin alt düzlemdeki soyut düzenini ifade eder (Cevizci, 2009:1233). Buna göre dil ile onun pratiği olan konuşma arasında nasıl bir ilişki varsa, özne ile kültür arasında da öyle bir ilişki vardır. Özne, bir taraftan kendi eylemlerine istediği gibi yön verebilir, ama diğer yandan onun istekleri ve eylemleri içinde yaşadığı kültürün kendisine sunduğu imkân ya da imkânsızlıklarla sınırlıdır. Bu tür bir yaklaşım, kültür ile özne/insan arasındaki ilişkiye, yapısal-işlevselcilikten daha yumuşak, ama mikro kuramlardan daha fazla katı olan bir yaklaşım getirmektedir.

Durkheim, Freud ve Saussure'den etkilendiği açık olan Levi-Strauss, yapısalci kültür kuramının önde gelen bir temsilcisi olarak bilinmektedir. Öncelleri gibi o da kültürel sistem içinde daha derin, oluşturucu bir mantığın varlığından hareket etmektedir. Yüzeyde görülen kaotik ve rastlantısal olayların, derinlemesine incelendiğinde kültürün daha derin bir katmanı olduğu anlaşılacaktır. Nasıl güncel konuşma incelendiğinde, bunu yöneten bir dil grameri olduğu anlaşılıyorsa kültürel sistem de incelendiğinde onu yöneten bazı temel kurallara ulaşılması pekâlâ mümkündür.

Bu ana fikirden hareket eden Levi-Strauss akrabalık sistemleri ve mitleri inceleyerek derin bir yapı keşfetme arayışı içinde olmuştur. 1940'lı yılların sonunda yayınlanan “Akrabalığın Temel/Asli Yapıları” adlı çalışması, uluslar arası düzeyde öneme sahip tipik yapısalci hareketi gösteren ilk kitaptır. Dünya üzerinde farklı etnografik materyalleri toplayan ve çözümleyen Levi-Strauss görünürde eşsiz kültürel ayrıntı kaosunun altında daha derin bir düzen olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre aslında akrabalık sistemleri, soy ve evlilik tarafından belirlenen ve sayıca çok az kuralın işlediği sistemlerdir. Akrabalık kurallarında en temel olanı ensest tabusudur. Bu evrensel yasak kültürel yaşam için başlangıç durumundadır.

Dilbilimin ve göstergebilimin kurallarını çağdaş kültürel analizlerde kullanan bir başka Fransız düşünür Roland Barthes da, Levi-Strauss gibi mit ya da ef-sane üzerinde odaklanır, ancak ondan farklı olarak o günümüzde, çağdaş mitlerin oynadığı role değinir. 1957 yılında yayınlanan “Mitolojiler” adlı eserinde çağdaş mit ve ideoloji arasındaki farkı belirlemeye ve işlevlerini betimlemeye çalışmıştır. Ona göre mit, ne bir kavram, ne bir fikir ne de bir nesnedir. Mit, bir mesajdır ve dil'den ziyade söz'ün ürünüdür. İdeoloji, hakikati gizlerken mit onu tahrif

eder. Çalışmasında Fransız günlük yaşamından pek çok örneklerin çözümlemesini yapan Barthes'in çok meşhur örneği, "Fransız bayrağını sallayan siyah insan" resmidir. Dilin ilk düzeyinde bu resim, Fransa'nın ırklar arasında ayırım gözetmeyen büyük bir imparatorluk olduğuna dikkat çeker, oysa bu resim Fransız sömürgeciliğinin örtülü bir savunmasıdır. Bu tür analizlerle Barthes, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiyi ve dolayısıyla anlamı çözmeye çalışır. Onun birinci ve ikinci düzey anlamlar arasındaki ayrımı, psikanalistlerin düşlerde ayırt ettikleri "görünür" ve "örtük" ayrımına karşılıktır.

Bu noktada o, düz anlam ve yan anlam ayrımı yapmıştır. Söz konusu fotoğrafıta açık olan düz anlam "emperyalizm" ise, -ki bu yorumlama gerektirmeyecek kadar apaçıktır- yan anlam, mitosun doğal görünerek şeyleri meşrulaştırmasıdır. Söz konusu fotoğrafın yan anlamı emperyalizmi doğal göstererek meşrulaştırmasıdır. Bir başka deyişle düz anlam, verili anlam (*denotation*) ise, yan anlam ima edilen anlam (*connotation*)dır.

Yapısalcı ve semiyotik kurama birçok açıdan eleştiriler yapılmıştır. Bunların içinde en önemlisi, iktidar ilişkilerinin ve aktörün edimlerinin ihmal edilmesidir. Kültürün temelinde yatan derin yapılarla güç ilişkileri arasında nasıl bir bağıntı olduğu söz konusu kuramcılarının ilgi alanı dışında kalmaktadır. Kültüre tanıdıkları özerklik nedeniyle öznenin failliği yadsınmaktadır. Ayrıca yapısalcıların eşzamanlı incelemeler dolayısıyla tarihsel analizlere yönelmedikleri de söylenmiştir. Yapısalcılar, derin katmanların tarihten geldiklerini söyleseler de onların nasıl olduğundan ziyade nasıl işledikleri üzerinde yoğunlaşmışlardır.

2. Sorun Saptama, Yöntem ve Sınırlılıklar

İnsanın kültürel varlık olmasının anlamı, şeylerle kurduğu ilişkinin anlamlı, sembolik olmasıdır. "Kültürün en önemli sembolik yönü dildir ve bu bağlamda kelimeler objelerin yerini alırlar. Ancak dil sayesinde insanlar kültürlerini bir kuşaktan diğerine aktarabilirler." (Haviland, 2002:74). Dil, bir isimlendirme ve tanımlama olayıdır ve kültürün en esaslı parçasını oluşturur. İnsan çevresindeki şeyleri (hemsinlerini, nesnelere ve dünyayı) tanımlarken, aynı zamanda bu tanımlamalara göre de tavır geliştirir. İyi, güzel ve olumlu olarak tanımladığı şeylere yakın, tersine kötü, çirkin ve olumsuz tanımladığı şeylere de uzak durur. Söz konusu tanımlamalar, kolektifleştiği oranda herkes için bağlayıcı bir duruma gelir. Kolektif bellek, ortak paydaların içinde yer aldığı birey ve grupları kuşatan bir yapıdır. Sosyalleşme, bir anlamda ortak belleğe katılım sürecidir.

Biz bu makalede isimlerin sembolik bir değere sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, öznelardan bağımsız olarak işleyen daha derin katmanların bir uzantısı olarak işlev gördüğünü iddia etmekteyiz. Çünkü bugünün kültürünü ve ortak belleğini oluşturan değerler, önemli oranda geçmişten aktarılmaktadır. Bu çerçevede temel problemimizi şu şekilde ifade edebiliriz: Türkiye'nin isim haritası, görünürdeki çeşitliliğe rağmen belirli bir yapı gösteriyor mu? Gösteriyorsa bu yapısal durum nasıl açıklanabilir?

Hem bu soruda hem de makalenin başlığında yer alan "isim haritası" ifadesiyle genel anlamda Türkiye'deki hayvan, bitki, yer, şehir vs. adlarını değil, sadece "kişi adları" nı kast ediyoruz. Kişi adları ve ad koyma gelenekleri, bir kültürün parçası olmakla kalmaz, aynı zamanda o kültürün bazı özelliklerini ve gelişimini de yansıtır. Yukarıda da belirtildiği gibi isim verme ve tanımlama anlamlı ve sembolik bir işlemdir. Bir ülkedeki insanların isimleri, o ülkenin içinde bulunduğu kültürel havza hakkında bilgi verir. Bu anlamda sadece ülkenin ve toplumun kimliğini değil, o ülke ve toplumun geçirdiği kültürel değişimleri de, yansıtır. Bu anlamda isimler, toplumsal ve kültürel değişimin birer göstergesi olarak da okunabilir.

Biz bu makalede Türkiye'deki isimlerin sıklık dağılımını ve en sık kullanılan isimlerin bir çözümlemesini yapmaya çalışacağız. Çalışmada en fazla kullanılan isimler, Türkiye'nin isim haritasının "merkez" ini ya da "merkezi eğilimleri" ni temsil etmektedir. Dolayısıyla merkezkaç isimler ve bu isimler yoluyla kültürel değişimin doğrultusu konusunda yorumlar yapmak yerine isim haritasında gözlemlenen merkezî eğilimlerin hangi oluşturucu mekanizmalar tarafından belirlendiğini saptamaya çalışacağız. Bu tür bir çözümleme yaparken, bir önceki bölümde ana hatlarıyla ele aldığımız kültür sosyolojisi kuramlarıyla bir irtibat kurulacak ve hangi kuramsal perspektifin daha açıklayıcı olduğu saptanacaktır.

Amacımıza ulaşmak için yöntem olarak Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün sunduğu isim istatistiklerini analiz edeceğiz. Söz konusu kuruluş, doğum-ölüm, evlenme-boşanma, vatandaşlığı kazanma-kaybetme vb. nüfus ve vatandaşlık hizmetleri yanında ilgili konularda istatistikleri tutmakta ve anketler yapmaktadır. İsim istatistikleri, istatistik çalışmalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Bizim başvuru kaynağımız, talep üzerine söz konusu kurumdan aldığımız isimlerle ilgili istatistikî verileridir.

Bu istatistikî veriler, Türkiye'nin mevcut isim haritasını tasvir etmede yeterli olmakla birlikte, bu haritanın neden böyle olduğu konusunda yapılacak bir açıklama sosyolojik bir çözümleme gerektirmektedir. Bu nedenle mevcut durumun açıklan-

ması için Türk kültürünün kaynakları ve ad koyma konusundaki gelenekleri analiz edilecek ve mevcut kaynaklardan hareketle bir yorum tarzı geliştirilecektir. Bu yorum tarzının geliştirilmesinde kuramsal perspektiflerin imkânları da dikkate alınacaktır.

3. Türkiye'nin İsim Haritası: Merkezi Eğilimlerin İstatistiksel Tasviri

Gerek yer adları gerekse kişi adları Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutmakta ve Türk toplumunun dünya görüşünü yansıtan birer gösterge niteliği arz etmektedirler. Türklerin İslamiyet'ten önce ve sonraki devirlerde kişi isimleri koymada izledikleri yöntem ve usuller farklı olsa da bu konudaki ortak bir inanç, önce ile sonrayı birbirine bağlamaktadır: Kişinin adı, kişiliğini etkiler. Bunun için çocuğa güzel isimler bulmak ve vermek çok önemlidir.

Tarihsel olarak göçebe bir hayat tarzına ve fetihler yapmaya meyilli bir millet olan Türkler, Orta Asya steplerinden çıkıp farklı coğrafya ve kültürlerle karşılaşarak Anadolu coğrafyasına gelmişlerdir. Doğu'dan Batı'ya doğru uzanan bu tarihsel strateji, isimler de dâhil olmak üzere önemli kültürel değişimlere kaynaklık etmiştir. Türkler farklı din ve kültürlerin etkisine açık bir millet olarak etkileşim halinde oldukları her kültür, coğrafya ve inançtan isimler devşirmişlerdir. Bu bakımdan Türk kişi adları büyük bir çeşitlilik ve zenginlik arz etmektedir.

Büyük bir çeşitliliğe ve zenginliğe sahip olan Türk isim haritasında belirli bir düzen ve kalıp keşfetmek üzere birçok sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar, bir yandan çok sayıdaki kişi adlarını gruplandırmayı amaçlarken, diğer yandan da sınıflandırma ölçütleri, çeşitliliğin temelleri hakkında bize bir fikir vermektedir.

Kelime sayılarına göre kişi adlarına bakıldığında bunların tek kelime, birleşik kelime veya tamlama şeklinde kurulu olduğu görülmektedir. Tek kelimedenden oluşan adlar ya kök halinde veya ekli şekillerde karşımıza çıkar (Aruz, Bars, Çiçek, Turmuş vb.). Birleşik kelime ve tamlama şeklinde oluşan adlar da iki özellik dikkat çekmektedir: 1) İki kelimenin birleştirilip ad olarak kullanılması. Örneğin; Atabek, Bukabay, İdikut, Tanrıbermiş gibi. 2) İki ve daha fazla kelimedenden oluşan adların bulunması. Bu adlar unvanları ile birlikte kullanılmakta ve tek bir ad gibi bütünlük oluşturmaktadır. Demek ki tamlama şeklinde kullanılan kişi adları da bulunmaktadır. Bu adlar önlerindeki ve arkalarındaki kelimelerle birlikte bir anlam ifade eder. Bunlara örnek olarak İl Almış Tigin, Yunglu Koca, Ak Mangıtlı Kutlu Kayalı, Kutbulmuş Oğul İnanç gibi adları sayabiliriz. Kişi adları tek kelime, birleşik ad ve tamlama şeklinde gruplan-

diğında tek kelime olanlar çoğunluktadır. Ancak tek kelime-çok kelime şeklinde bir ayırım yapıldığında çok kelimeliler fazladır. Birleşik adların içinde bulunan bir kelime başka bir şivede tamlama halinde bulunan bir adın içinde geçebiliyor ya da tamlama olarak kullanılan bir adın kelimeleri bir başka şivede birleşik olarak karşımıza çıkıyor. Bu durum şivelerde adların unvan ve rütbelerle birlikte kullanılmasından doğuyor. Dolayısıyla bu iki grubu birlikte değerlendirmenin doğru olacağını düşünüyoruz (Soyubol, 2007:4/11).

Pek çok dilde görüldüğü üzere Türk kişi adları da cinsiyet duyarlıdır. Başka bir deyişle adlar kişinin cinsiyetine (kadın ya da erkek olduğuna) göre değişmektedir. Cinsiyet değişkeni temel alındığında üç tip isimden bahsedebiliriz: 1) Erkek isimleri; 2) Kadın isimleri ve 3) Ortak isimler. Sonuncu türdeki isimler hem erkeğe hem de kadına verilmektedir. Örnekleme gerekirse, Yaşar, Ümit, İlhan, İsmet, Yüksel, Fikret vb. isimler hem kadınlar ve hem de erkekler tarafından ortak olarak kullanılmaktadır.

Kişi adlarını sınıflandırmada kullanılan bir başka ölçüt, isimlerin köken bilgisine dayalı olarak tasnif edilmesidir. Etimolojik açıdan kabaca kişi adları, Türkçe isimler ve Türkçe olmayan isimler olarak ikiye ayrılabilir. Daha detaylı bir ayırım ise, kişi adlarının Türkçe, Arapça, Farsça ve diğerleri şeklinde yapılandırılır. Buna göre adlarımızın yalnızca üçte birinin Türkçe olduğu, geri kalanın ise başka dillerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu adların çok önemli bölümünün Arapça, önemli bir kısmının Farsça ve çok az bir bölümünün diğer dillerden oluştuğu görülmektedir (Kibar, 2005). Bu durum hiç de şaşırtıcı değildir, çünkü Türkler tarihsel olarak İrânlılarla karşılaşma sürecinde Müslüman olmuşlar ve bir kez İslamiyeti benimsedikten sonra da kültürel alışverişlerde bulunmuşlardır. Arapça ve Farsça isimler, bu kültürel etkileşimin sonucu olarak benimsenmiştir.

Kişi adlarındaki merkezi eğilimleri saptamayı amaçladığımız bu çalışmada en kullanışlı yöntem istatistiksel bir ölçüt olan sıklık parametresidir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün yaptığı istatistiklere göre 2010 yılında Türkiye'de en çok kullanılan ilk beş erkek ve kadın ismi Tablo 1'de gösterilmiştir. Burada görüleceği üzere ilk beş erkek ismini, Türkiye'de mutlak olarak 8.177.422 kişi, ilk beş kadın ismini ise 7.700.831 kişi kullanmaktadır. Başka bir deyişle söz konusu ilk on ismin sahipleri, toplam 16 milyona yakındır. 2010 yılı istatistiklerine göre toplam nüfus (72.561.312) içinde bu kitle, yüzde 22 kadar bir yekûn oluşturmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de En Sık Kullanılan İlk Beş Erkek ve Kadın İsimleri (2010)

	İsimler	Mutlak Rakam	Toplam Nüfusa Oranı
	<i>En sık kullanılan ilk beş erkek ismi</i>		
1	Mehmet	2.630.272	3,6
2	Mustafa	1.914.619	2,6
3	Ahmet	1.569.891	2,2
4	Ali	1.298.109	1,7
5	Hüseyin	764.531	1
	Erkek Toplam	8.177.422	11,1
	<i>En sık kullanılan ilk beş kadın ismi</i>		
6	Fatma	2.530.443	3,5
7	Ayşe	1.917.478	2,7
8	Emine	1.500.944	2
9	Hatice	1.259.717	1,7
10	Zeynep	492.249	0,8
	Kadın Toplam	7.700.831	10,7
	TOPLAM	15.878.253	21,8

Kaynak: www.nvi.gov.tr

Bu tabloda yer alan isimleri, daha önce ele aldığımız sınıflandırmalar çerçevesinde değerlendirdiğimizde en sık kullanılan ilk beş ismin hepsinin tek kelimelik ve cinsiyet duyarlı isim olduğunu görüyoruz. Kökenleri itibarıyla ise, bu isimlerin hemen hemen hepsi Arapçadan dilimize geçen adlardır. Bunlar içinde sadece Mehmet ismi, Türkçedir. Ama bu da Arapçadaki “Muhammed” isminin karşılığı olarak düşünülmüş ve onun uyarlanmış bir şeklidir.

En sık kullanılan isimlerin illere ve dolayısıyla bölgelere göre dağılımına baktığı zaman erkek isimleri içinde sadece Mehmet tüm illerde ilk beşe girmeyi başarmaktadır. Diğer isimlerden Ahmet 6 ilde, Mustafa 11 ilde, Ali 24 ilde, Hüseyin ise 37 ilde ilk beşin dışına çıkmaktadır. En sık kullanılan beş ismin dışında birçok ilde ilk beşe girmeyi başaran başka isimlere de rastlanmaktadır. Bu isimler içinde Hasan 34 ilde, Yusuf 12 ilde, Murat 7 ilde, Ömer ve İsmail 6 ilde, İbrahim ve İsmail 4 ilde, Abdullah 3 ilde, Ramazan 2 ilde, Halil ve Hıdır ise 1’er ilde ilk beşe girmeyi başarmaktadır. İlk beş kadın isminden sadece Fatma ismine her ilde rastlanılmaktadır. Diğer kadın isimlerinden Ayşe 2 ilde, Emine 4 ilde, Hatice 12 ilde ve Zeynep 34 ilde ilk beşin dışına düşmektedir. Buna karşın Elif, Şerife, Meryem, Hanife, Fadime, Sultan, Havva, Songül birçok ilde, Asiye, Leyla, Gülsüm, Zehra, Remziye ve Satı isimleri ise birer ilde ilk beşe girmeyi başarmaktadır.

İlk beş erkek ve kadın isminin bölgesel bir özellik gösterdiği söylenemez, bunlara her bölgede rastlanabilmektedir. Ancak bazı bölge ve illerde, ilk beşe girmeyi başarmış olmakla birlikte Türkiye'de çok yaygın olmayan isimlere rastlamaktayız. Sözelimi Satı ismi Çorum'da, Asiye ismi Trabzon'da, Remziye ismi Diyarbakır'da, Zehra ismi Iğdır'da, Gülsüm ismi Muğla'da, Leyla ismi Siirt'te ilk beşe girmektedir.

Farklı illerde ilk beşe giren isimleri de “merkezî eğilimleri” temsil eden grup içinde değerlendirmek mümkündür. Bu durumda ilk beş erkek ve kadın adlarına şu isimleri de eklemek zorundayız:

- 1- Farklı illerde ilk beşe giren erkek isimleri: Hasan, Ramazan, İbrahim, Ömer, Murat, İsmail, Yusuf, Abdullah, Osman, Halil ve Hıdır.
- 2- Farklı illerde ilk beşe giren kadın isimleri: Elif, Şerife, Meryem, Hanife, Fadime, Sultan, Havva, Songül, Satı, Remziye, Zehra, Gülsüm, Leyla ve Asiye.

Burada sözü edilen toplam 25 kişi adını da Türkiye genelinde ilk beşe giren isimlerle birlikte ele aldığımızda, toplam 35 ismin Türkiye'nin isim haritasında merkezî eğilimleri temsil ettiği söylenebilir. Ülke çapında ilk beşe giren isimlerin en düşük seviyesini (ortalama 500.000) esas aldığımızda söz konusu isimlerle birlikte merkezî eğilimleri temsil eden kitle 28 milyonu aşmaktadır. Bir başka deyişle bu isimleri taşıyan insanlar Türkiye nüfusunun yüzde 39'unu oluşturmaktadır.

4. Merkezî Eğilimlerin Açıklanması

Türkiye'nin isim haritasını bir çember şeklinde düşündüğümüzde, bu çemberin merkezinde en sık kullanılan ve dolayısıyla Türkiye toplumunun kolektif hafızasının asli bir parçası olan kişi adları bulunmaktadır. Bu merkezî “çevresi”nde ise daha az kullanılan ve dolayısıyla popüler olmayan isimler yer almaktadır. Bu isimlerin önemli bir bölümünün popüler ve güncel eğilimleri temsil ettiğini söyleyebiliriz. Çemberin merkezî, değişmeyen ya da değişmesi uzun bir vadeyi kapsayan çekirdeği oluştururken, çevresi ise değişmeye en fazla maruz olan kesimini oluşturmaktadır. Çemberin merkezî ile çevresi arasında kalan (çekirdek etrafındaki ikinci çember) alanda ise, değişme eğilimi az ve dolayısıyla istikrarlı bir yapı arz eden isimler bulunmaktadır. Daha önce belirttiğimiz üzere biz, bu makalede Türkiye'nin isim haritasının merkezîni oluşturan eğilimleri çözümlenmek istiyoruz. Bu çözümlenmeyi yapabilmek için iki işleme ihtiyaç duymaktayız. İlk olarak merkezî isimlerin köken analizini yapacağız, daha sonra ise bu isimlerin tarihsel ve kültürel dip akımlarla ya da yapılarla bir ilişkisi olup ya da olmadığını soruşturacağız.

Bu analizlere girişmeden önce Türk kültüründe ad koymanın önemi ve bu konudaki geleneklerin neler olduğuna bakmak gerekiyor. Türk kültür tarihinde ad koymak ne kadar önemli bir işlemdir ve bu konuda belirli, bağlayıcı gelenekler söz konusu mudur? Birçok toplumda olduğu gibi “Eski Türklerde de adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi bir gelenek vardı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir.” (Abdurrahman, 2004:125). Bunun ötesinde Eski Türklerde ismin kişiliğe etkisi olacağına değin bir inanç vardı. Bu inancın bir şekilde İslamiyet döneminde de sürdürüldüğü anlaşılmaktadır: “Tesmiyede dikkat edilecek husus, çocuğa takılacak ismin güzel olmasıdır. Sünnet her babanın evladına karşı vazifelerinden biri olarak ona güzel bir isim vermesini zikreder ve şöyle emreder: “Siz kıyamet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyle ise isimlerinizi güzel kılın.” Manevi tevatür derecesini bulan rivayetlerin tesbit ettiği üzere Hz. Peygamber birçok kimsenin ismini kötü olduğu için değiştirmiştir. Güzel isimle ilgili olarak Sünnette gelen ısrardan mülhem olarak, birçok âlim, ismin müsemmaya tesir edeceğini ileri sürmüşlerdir.” (Canan, 1980:85). XIII. Yüzyıl ünlü Türk bilgini Nasirettin Tusi ismin kişiliğe etkisini psikolojik ve sosyolojik nedenlere dayalı olarak açıklar: “Çocuk olunca öncelikle ona iyi bir ad koymak gerekir. Uygunsuz bir ad konursa kişi bütün ömrü boyunca bundan utanır, canı sıkılır.” (2005:220). Dilimizde geçerli olan “ismiyle müsemma” deyimini bu anlayışın uzantısında ortaya çıkmış olmalıdır.

“Bütün Türklerde ad verme konusunda ortak olan veya çoğunda göze çarpan üç unsur görülmektedir. Çocuğun önemli bir iş yaptıktan sonra ad alması veya çocuğa ad verilmesi, ad verilirken bir tören düzenlenmesi ve bir de genellikle aksakallı, saygı duyulan bir kişinin çocuklara ad vermesidir. Çocuğun ad alacak duruma gelmesi, bir kahramanlık yapması ve kendini topluma ispat etmesidir. Çocuk, ad almakla artık toplumda bir yer edinmekte ve kendini kabul ettirmektedir. Çocuk, ana babanın devamı, ana baba hasletlerinin gerçekleştirildiği bir varlıktır. Bundan dolayı çocuk, önemli bir iş başarıp ad almayı hak ettiğinde, baba da bir nevi üzerine düşeni yapmış ve huzura kavuşmuştur... Çocuğa ad verilirken bir tören düzenlenir. Törenlerde ziyafet verilir, gelen konuklar yedirilir, içirilir ve eğlendirilir. Çocuğa törenle ad verilmesi, çocuğun topluma kabul ettirilmesi, çocuğa kişilik kazandırılmasıdır. Çocuk, törenle kendisine verilen adla birlikte, yeni bir dünyaya geçmekte, bulunduğu toplumda yeni bir statü kazanmaktadır... Hemen hemen her destanda adı, yaşlı bir kişi verir. Dede Korkut Hikâyelerinde Dede Korkut, diğer destanlarda saygı duyulan, yaşlı bir kişi çocuğa ad koyar. Çocuk toplumun geleceği, neslin devamı, soyun ve vatanın koruyucusudur. Bundan dolayı değeri çok yüksek olan çocuğun adını da, yine toplum tarafından en çok değer verilen, saygı duyulan birisi koymaktadır.” (Alkaya, 2010).

Konumuz açısından önemli bir nokta da isim seçiminin nasıl yapıldığı ve bu konudaki duyarlılıklardır. Geçmişten günümüze ad koymada izlenen belli başlı gelenek ve uygulamaları bazı maddeler halinde özetlemek mümkündür (Kibar, 2005:21-26; Acıpayamlı, 1992: 6-9).

- 1- Eski Türklerde güçlü hayvan isimleri kadar tabiatla ilgili isimlerin de çocuklara ad olarak verilmesi dikkat çekicidir. Bu, onların Şamanizm ve Budizm gibi antik dinleriyle ilişkili gözükmektedir.
- 2- Türkler farklı dinler ve kültürlerle ilişki içine girdikçe onlardan ödünç olarak adlar almışlar, bunların çoğunu olduğu gibi kullanırken, birçoğunu da kendi dillerine uyarlamışlardır. Bugünkü Türkçede bulunan Çince, Arapça, Farsça, Arapça ve benzer isimlerin çokluğu bunu göstermektedir.
- 3- Ad koymada geçmişte olduğu gibi, bugün de izlenen en önemli yöntemlerden birisi, saygı duyulan aile büyüklerinin ve ataların isimlerinin verilmesidir. Ayrıca ölen çocukların hatırasını yaşatmak üzere, daha sonra doğan çocuklara onların adlarını vermek de sıkça izlenen bir yöntemdir.
- 4- Bazen evliya ve ermiş olarak görülen yahut Türk tarihinde ünlü büyüklerin de isimleri çocuklara verilir. Bu geleneğe uygun olarak yakın tarihimizde de bazı devlet büyüklerinin isimleri çocuklara verilmiştir.
- 5- Dilek ve temenni ifade eden isimler de Türkçe isimler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Mesela evin temeli olsun diye Temel, nazar değmesin diye Nazar, başka çocuk istenmiyorsa Songül, Sonnur veya Soner gibi isimler konulmaktadır.
- 6- Yine doğan çocukların büyük ve önemli biri olması isteniyorsa kutsal kişi, gün, mekân ve ayların isimleri verilmektedir.
- 7- İslamiyet'e geçtikten sonra Hz. Muhammed başta olmak üzere peygamberlerin, onların eşlerinin ve çocuklarının isimleri kadar onların akrabalarının isimleri tercih edilir olmuştur. Ayrıca İslam tarihinde önemli roller oynamış olan halife, komutan ve bilginlerin isimleri de her zaman ilgi konusu olmuştur.

İslamiyet döneminde ad koyma konusunda belirli bir hassasiyet olduğu, Hz. Muhammed'in uygulamalarında açıkça görülmektedir. O, İslam öncesi dönemden gelen çirkin isimleri değiştirmiş; kendisi de özellikle peygamber isimleri ve Allah'ın sevdiği isimleri tercih etmiş ve halka tavsiye etmiştir. Zira Hz. Peygam-

ber sözlü olarak “peygamberlerin isimleriyle isimlenin!” buyurmuş, bizatihi kendi oğluna İbrahim ismini vererek fiili olarak uygulamayı kendisinden başlatmıştır. En güzel isimler, şüphesiz Allah’ın sevdiği isimlerdir. Hz. Aişe’den nakledilen bir hadiste Allah’ın en sevdiği isimler olarak, Abdullah ve Abdurrahman adları zikredilmiştir. Ancak Allah katında sevilen isimler sadece bu iki isimden ibaret değildir. Bunlar birer örnek olarak sunulmuştur. Abd/kul sözcüğünün Allah’ın ad ve sıfatlarına izafe edilerek oluşturulan her isim, Allah’ın sevdiği isimler kapsamındadır. Ad koyarken yapılan sözcük seçiminin temelinde yatan en belirgin özellik, hayır beklentisi/tefeül olmaktadır. Bu gerçekten hareketle Hz. Peygamber’in yeni doğan çocuklara verdiği isimlere baktığımızda umumiyetle ya İbrahim gibi eski bir peygamber ismi, yahut da Abdullah ve Abdurrahman gibi Allah’ın ismine veya bir sıfatına izafe ederek verdiği isimler göze çarpmaktadır. (Ağırman, 1998:131-133-134). Bununla birlikte bu ifadelerden İslamiyet’e sonradan giren halkların kendi ulusal ve yerel isimlerini çocuklarına veremeyeceği ve mutlaka Arapça isimler vermesi gerektiği sonucu çıkartılmamalıdır. Hz. Peygamberin tavrı, iki şekilde yorumlanabilir. İlk olarak asgari anlamda çocuklara verilecek isimler toplum nezdinde çirkin görülen isimler olmamalıdır. İkinci olarak peygamber isimleri ve Allah’a izafe edilen isimler tercih edilmelidir.

Ad koymanın önemi ve ad koyma ile ilgili geleneklerin tarihsel ve kültürel temellerinin açıklanmasından sonra, şimdi esas konumuz olan merkezî eğilimlerin açıklanmasına geçebiliriz. En sık kullanılan ve dolayısıyla “merkezî eğilimleri” temsil eden ilk 10 kişinin adlarının kökenine baktığımız zaman, bunların hangi kültür havzasına dâhil oldukları konusunda dikkat çekici bir sonuca ulaşmaktayız: Tablo 2’de görüldüğü üzere bu isimlerin hemen hemen hepsi Arap dilinden ve Arap-İslam kültür havzasından devşirilmiştir. Bunların tek istisnası olan “Mehmet” adı, Türkçe bir isim olmakla birlikte bu ismin de kökenine baktığımızda aslında Arapçadaki “Muhammed” adının inceltilmiş ve Türkçeleştirilmiş bir biçimi olduğu görülecektir. Müslüman Türkler doğrudan Hz. Muhammed’in adını çağrıştırdığı için bu ismi taşıyan kişilerin olası kötü davranışlarının beraberinde getireceği olumsuz imgeleri dikkate alınarak, bu ismi birebir kullanmaktan kaçınmışlardır. Oysa Muhammed adı Arap toplumlarında sıkça kullanılan bir isimdir. Türklerin bu ismi doğrudan kullanmaktan çekinmeleri, bir inceliğe ve dolayısıyla Hz. Muhammed’e duyulan yüksek bir saygı ve sevgiye işaret etmektedir. Bu ismi alan kişilerin Hz. Muhammed imgesine getirebilecekleri olumsuz yükler nedeniyle, bunu “Mehmet” olarak değiştirmeyi ve böylece ifade etmeyi uygun görmüşlerdir.

Tablo 2. Türkiye'de En Sık Kullanılan İsimlerin Kökeni ve Anlamları

	İsimler	Kökeni	Anlamları
1	Mehmet	Tr.	1. Övülmüş 2. Hz. Muhammed'in adlarından biri 3. Muhammed isminin Türkçesi
2	Mustafa	Ar.	1. Temizlenmiş, seçilmiş, seçkin, güzide. 2. Hz. Peygamberin isimlerinden. 3. Sa'd Suresi 47. ayette geçer.
3	Ahmet	Ar.	1. Çok, en çok övülmüş, methedilmiş, övülmeye layık. 2. Kur'an-ı Kerim'de Saf suresinin 2. ayetinde: Hz. İsa, İsrailoğullarına: "...adı Ahmed olan peygamberi de müjdeleyici olarak geldim" şeklinde geçen isimlendirme ile Hz. Muhammed'in isimlerinden birisi olarak anıldı ve kullanılmaya başlandı.
4	Ali	Ar.	1. Yüce, ulu, yüksek. 2. Hz. Ali: Ebu Talib'in oğlu. Hz. Muhammed'in amcazadesi ve kızı Fatma'nın kocası. Dördüncü halife.
5	Hüseyin	Ar.	1. Küçük sevgili. 2. Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Ali'nin küçükoğlu.
6	Fatma	Ar.	1. Sütten kesilmiş, çocuğunu süttten kesen kadın. 2. Kendisi ve zürriyeti cehennemden uzak kılınmış. 3. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den dünyaya gelen en küçük kızının adıdır. 18 yaşında iken Hz. Ali ile evlenmiş, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ümmü Gülsüm ve Hz. Zeyneb adında dört çocuğu vardır. Lakabı Zehra'dır.
7	Ayşe	Ar.	1. Yaşayan, zenginlik ve bolluk gören. 2. Yaşayış, rahat ve huzur içinde yaşayan. 3. Birinci halife Ebu Bekir'in kızı. 4. Hz. Muhammed'in hanımlarından. Aişe, İslami bilgisi ve fakihliği ile de meşhurdur
8	Emine	Ar.	1. İnanılır, güvenilir, sakıncasız, tehlikesiz. 2. Yüreğinde korku olmayan, korkusuz. 3. Arapçadaki Âmine kelimesinin Türkçeleştirilmiş şeklidir. 4. Hz. Muhammed'in annesi.
9	Hatice	Ar.	1. Erken doğan kız çocuğu. 2. Hz. Hatice'tü'l-Kübra; Hz. Peygamber'in ilk eşi ve 6 çocuğunun annesi. Ümmü'l-Mü'minin.
10	Zeynep	Ar.	1. Değerli taşlar, mücevherler. 2. Cahş'ın kızı: Hz. Muhammed'in hanımlarından.

Kaynak: Abdurrahman DİLİPAK-Asiye DİLİPAK - Nevin MERİÇ, İsim Ansiklopedisi ve TDK, Kişi Adları Sözlüğü.

Söz konusu isimlerin anlamları ve tarihte işaret ettikleri figürler (bk. Tablo 2), bizi bir başka gerçeğe götürmektedir. İlk üç isim (Mehmet, Mustafa ve Ahmet) Hz. Muhammed'in isimleridir. İlki Türkçeye uyarlanmış, diğer ikisi de Arapça olarak kullanılmakta ve bu isimler doğrudan doğruya Kur'an'da da geçmektedir.

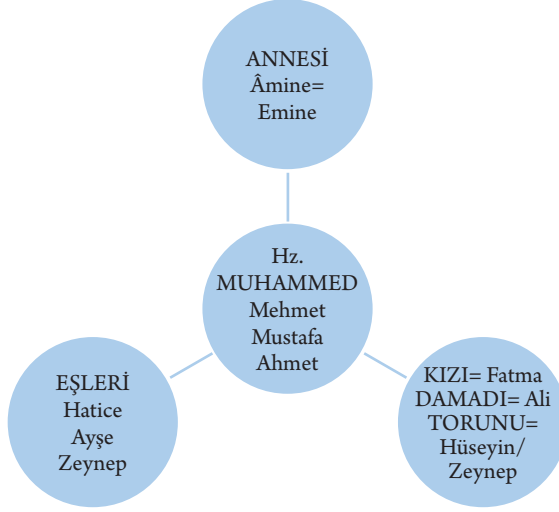
Diğer isimlere de dikkatle bakıldığında, bunların hepsinin Hz. Muhammed'in etrafındaki insanların isimleri olduğu görülecektir. Bir başka deyişle bu isimler, "Ehl-i Beyt" olarak ifade edilen insanları işaret eden göstergelerdir. Ehl-i Beyt kavramı, doğrudan Kur'an'da geçen bir ifade (Ahzap, 33) olmakla kalmayıp, İslam kültür tarihinde belirli bir anlam kazanmıştır:

"Hz. Peygamber'in ev halkı anlamında Ehl-i Beyt deyiminin de biri geniş, biri dar olmak üzere iki çerçevesi vardır. Geniş anlamda Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber'in bütün ev halkını, hatta ev halkına yakın kişileri de içerir.... İslam geleneği geniş anlamda Ehl-i Beyt'ten Hz. Peygamber'in hanımlarıyla Hz. Ali-Hz. Fatıma ailesini anlamaktadır.... Dar anlamda Ehl-i Beyt ise, İslam bilginlerinin ortak kabullerine göre şu dört kişiden oluşur: Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin." (Öztürk, 1993:100).

Kur'an'da ve Müslümanların gözünde Ehl-i Beyt'in çok özel ve seçkin bir yeri vardır. Bu seçkin konumu dolayısıyla Müslüman dünyada Ehl-i Beyt, geçmişten günümüze hep peygambere duyulan muhabbetin bir parçası olagelmıştır. Bu konuda gerek Sünni gerekse Şii ve Alevî kesim arasında farklı bir tutum söz konusu değildir. Ehl-i Beyt sevgisi, bu kesimlerin ortak paydasıdır. Bu sebeple olsa gerek ki, Türkiye'de söz konusu isimlerin illere dağılımlarında da önemli bir farklılık görülmemektedir: Yani hem Sünnî hem de Alevîlerin yaşadığı illerde Mehmet, Mustafa ve Ahmet gibi isimlere yaygın olarak rastlanıldığı gibi, Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine mensup kimselerin adlarına da aynı yaygınlıkla rastlanılmaktadır.

Merkezi eğilimleri temsil eden isimler çerçevesinde bir yorum yapmak gerekirse diyebiliriz ki, Ehl-i Beyt kavramı Türklerde geniş anlamıyla anlaşılmıştır. Bu geniş anlamlı Ehl-i Beyt kavramını ve Ehl-i Beyt sevgisinin çerçevesini şu şekilde görselleştirmek mümkündür:

Tablo 3. Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt İsimleri



Tablo, merkezi isimlerin önemli bir kısmını kapsamakla birlikte bazı açıklamalar yapmayı gerektirmektedir. İlk olarak Hz. Muhammed’in annesi Âmine (ya da Emine) teknik olarak Ehl-i Beyt kavramının dışında kalmaktadır. Çünkü Ehl-i Beyt kavramı, Hz. Muhammed’in davasına inanan ve onunla beraberlik içinde olan insanlardır. Âmine ile onun arasındaki ilişki sadece akrabalık ilişkisidir. Âmine, Muhammed altı yaşında iken ölmüş ve onun getirdiği mesajın muhatabı olmamıştır. Bununla birlikte o, Hz. Muhammed’in annesi olarak Müslümanlar arasında saygın bir kadın olarak algılanmış ve adı, çocuklara isim olarak verilmiştir. Tabloda; Âmine, Ehl-i Beyt kavramının dışında kalırken, Ehl-i Beyt’ten sayıldığı halde burada yer almayan birçok isim bulunmamaktadır. Bunların başında Hz. Muhammed’in bazı eşlerinin isimleri gelmektedir. Çizelgede eşlerinden sadece üçünün ismi (Hatice, Ayşe ve Zeynep) yer almaktadır. Bunların dışında “Sevde”, “Hafsa” (Hafize), “Ümmü Seleme”, “Cüveyriye”, “Reyhane”, “Safiye”, “Ümmü Habibe”, “Mariya” (Meryem) ve “Meymune”yi bu çizelgede göremiyoruz. Ayrıca onun ikinci erkek torunu “Hasan” ile kız torunu “Ümmü Gülsüm” de bu çizelgede bulunmamaktadır. Her ne kadar bu isimler, en sık kullanılan ilk ona girmemişlerse de Türkiye’de bu isimlerin bazıları oldukça sık kullanılan isimler arasında yer almaktadır.

Bu isimler içinde Hasan, Türkiye genelinde ilk beşe girmese de toplam 34 ilde ilk beşe girmeyi başaran oldukça yaygın bir isimdir. Dolayısıyla çizelgede yer almasa da onu Hüseyin gibi tercih edilen yaygın isimlerden biri olarak görebiliriz.

Hız. Muhammed'in eşlerinin isimleri arasında yer alan Meryem ismi, altı ilde ilk beşe girmeyi başarmaktadır. Bunlar kadar olmasa da Sevde, Hafize, Reyhan, Safiye ve Habibe isimlerine de Türkiye'de az ya da çok rastlanmaktadır, ama Cüveyriye, (Ümmü) Seleme ve Meymune isimlerine pek rastlanmamaktadır. Peygamberin bu eşlerinin isimlerinin fazla tanınması onların soysal statüleriyle ilgili olabilir: Cüveyriye, köle iken Hız. Peygamber tarafından satın alınmış ve özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Ümmü Seleme, yaşlı, kıskanç ve çocuk sahibi olduğu için evlilikten kaçman bir kadındı. Meymune ise, Peygamberin hem son evlendiği hem de en son vefat eden eşidir. Dul kalınca, Hız. Peygambere teklif edilmiştir. Sosyal statüsü hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Meymune'nin ismi, daha önce "Bere" iken, Hız. Peygamber değiştirerek "Meymune" yapmıştır.

Hız. Muhammed'in kız torunu olan Ümmü Gülsüm ismi, Türkiye'de çoğunlukla "Gülsüm" şeklinde kısaltılarak kullanılmaktadır. Bu isim, sadece bir ilimizde (Muğla) ilk beşe girmeyi başarmıştır.

Bu bulgular çerçevesinde Türkiye'nin isim haritasının önemli bir oranını temsil eden merkezî isimlerin Ehl-i Beyt kavramı çerçevesinde açıklanabileceğini söyleyebiliriz.

Türkiye genelinde ilk beşe girmeyi başarmasa da, bazı illerde ilk beşe giren diğer erkek ve kadın isimlerini (Erkek isimleri: Hasan, Ramazan, İbrahim, Ömer, Murat, İsmail, Yusuf, Abdullah, Osman, Halil ve Hıdır; Kadın isimleri: Elif, Şerife, Meryem, Hanife, Fadime, Sultan, Havva, Songül, Satı, Remziye, Zehra, Gülsüm, Leyla ve Asiye) analiz ettiğimizde bu isimler arasında pek çoğunun peygamber, peygamber çocukları ya da eşlerinin isimleri olduğu görülmektedir. Sözelimi "İbrahim" ve "Yusuf", Kur'an'da hikâyeleri anlatılan ünlü İsrail peygamberlerinin isimleridir. Hız. İbrahim, ayrıca "Allah'ın dostu" anlamında Halil(ullah) ismiyle de anılır. İsmail, Hız. İbrahim'in oğludur. İbrahim, onu Allah'a kurban olarak adanmış ve sözünde durmak için harekete geçmiştir. Fakat Allah onu son anda Cebrail aracılığıyla durdurmuş ve bu imtihanı kazandığını bildirmiştir. İsmail, ayrıca Kur'an'da ismi geçen peygamberlerdendir ve babasıyla beraber Ka'be'yi inşa etmişlerdir. Ömer ve Osman, Hız. Muhammed'in ünlü sahabelerinden olup ilk dört halifeden ikisinin ismidir. Abdullah, Hız. Muhammed'in babasının adı, Hasan ise torununun adıdır. Bu isimlerin dışında kalan isimler daha farklı çağrışımlar yapmaktadır. Ramazan, Hicri (kameri) ayların dokuzuncusu olup oruç bu ayda tutulmaktadır. Kur'an'da Bakara suresi 185. ayette bu ayın ismi anılmıştır. Murat, tarihimizde Sultan Murad'ı çağrıştırmaktadır. Hıdır, Hızır'ın Türkçe şeklidir. Kehf suresinin 59-81. ayetlerinde bahsi geçen ve müfessirlere göre Hız. Musa'nın onunla buluşarak imtihan olunduğu şahsın ismidir.

Kadın isimlerinden Havva, Hız. Âdem'in eşinin, Meryem ise Hız. İsa'nın anesinin ismidir. Asiye, Hız. Musa daha bebekken onu Nil'den kurtarıp sarayda büyü-

ten ve sonra onun peygamberliğine iman eden kadının adıdır. Kur'an'da Fir'avun'un karısı olduğu belirtilmiştir, fakat ismi zikredilmemiştir (bkz. Kasas: 9; Tahrir: 11). Firavun'a karşı gelerek Müslüman olmuştur. Zehra, Hz. Muhammed'in kızı olan Hz. Fatıma'nın lakabıdır. Yine "Fadime", Türkçe'de Fatıma ya da Fatma'nın karşılığı olarak yumuşatılmış bir telaffuzla ifade edilmektedir. Ümmü Gülsüm, daha önce belirtildiği gibi Hz. Fatıma'nın kızı ya da başka bir deyimle Hz. Peygamber'in kız torununun ismidir. Türkiye'de çoğunlukla "Gülsüm" şeklinde kısaltılarak kullanılmaktadır. Bu isim sadece Muğla ilinde ilk beşe girmeyi başarmıştır.

Diğer kadın isimleri (Elif, Şerife, Hanife, Sultan, Songül, Satı, Remziye, Leyla), yukarıdaki kategoride değerlendirilemez de dilimizde ve kültürümüzde önemli çağrışımları ve anlamları olan isimlerdir. "Elif", Arap alfabesinin ilk harfi olup ebced hesabında değeri birdir. Musikide ise "la" notasını ifade için kullanılır. "Şerife", Şerif isminin dişilidir ve sözcük anlamı "şerefli, kutsal ve temiz soylu" demektir. "Hanife", Hanif'in dişili olup Hz. Muhammed'in tebliğinden önce Mekke'de Allah'ın birliğine inananları ifade etmektedir. "Sultan", padişah veya hükümdar demektir. "Songül" Türkçe bir isim olup sonbaharın sonlarında ya da kış başlangıcında açan gül demektir. "Satı" ismi Türkçe olup "alışveriş"den türemekte ve "düğün armağanı" anlamına gelmektedir. "Remziye", eril olarak kullanılan Remzi'nin dişil muadilidir. Mana olarak remizle ilgili ya da sembolik/simgesel demektir. Son olarak Leyla ismi, bizim daha çok Leyla ve Mecnun hikâyesinde duyduğumuz kadın kahramandır.

5. Sonuçlar ve Tartışma

Türkiye'nin isim haritası ve isim haritasının merkezî eğilimleri üzerine yaptığımız analizler, bizi bazı önemli bulgulara ulaştırmıştır. Şimdi bu bulguları özetledikten sonra Türkiye'nin isim haritasının hangi kültürel kuram tarafından açıklanabileceğini saptamaya çalışacağız.

İlk etapta farklı bölge, etnik yapı ve kültürle sahip bir ülke olarak Türkiye'nin çok zengin bir isim haritası bulunmasına rağmen, bu zengin ve kaotik gibi görünen tablonun aslında belirli bir ağırlık noktası ya da ortak paydası bulunduğunu görüyoruz. İlgili kurumun yayınladığı isim istatistikleri ve buna yaptığımız eklemelerden anlaşılacağı üzere, Türkiye'de nüfusun neredeyse yüzde 40'a varan önemli bir kısmı (başka bir deyişle 28 milyon) sadece 35 adet ismi taşımaktadır. Bu isimleri Türkiye'nin isim haritasının merkezî eğilimleri olarak adlandırdık.

İkinci olarak isimlerin gerek bölgesel dağılımına, gerekse son otuz yılda meydana gelen gelişmelere baktığımızda, bazı değişimler olsa bile merkezî eğilimlerin önemli oranda aynı kaldığı görülmektedir. Bu, bize oldukça istikrarlı bir yapının varlığını kanıtlamaktadır.

Son olarak isimlerin köken analizi ve yaptığı çağrışımlar üzerinden önemli bir gerçeğe ulaşmış bulunmaktayız. En sık kullanılan isimlerin hemen hepsi Arapça kökenli olup tarihte Müslümanlar tarafından saygıyla karşılanan çok önemli figürlerle göndermede bulunmaktadır. Göstergibilimsel kavramlarla ifade edecek olursak, gösterge olarak bu isimler Ehli Beyt olarak ifade edilen bir gösterilene işaret etmektedir. Başka bir deyişle en sık kullanılan isimler İslam kültüründe ve tarihinde Ehli Beyt olarak bilinen Hz. Peygamber ve onun yakın akrabalarının isimlerinden başkası değildir.

Ayrıca Türkiye genelinde ilk beşe girmese de bazı illerimizde ilk beşe girmeyi başaran erkek ve kadın isimlerinin birçoğunun İbranî ve İslamî geleneğin tanıdığı önemli peygamberlerin ve yakınlarının ismine göndermede bulunduğu anlaşılmaktadır.

Şimdi kuramsal olarak bu bulgular ne ifade etmektedir? Hangi kuramsal perspektif Türkiye'nin isim haritasını açıklamaya muktedir gözükmektedir?

Kültür sosyolojisinde zayıf kültürel kuramın temsilcileri (mikro kuramcılar) yaratıcı özne ve özneler arası etkileşimi, toplumsal yaşamın ve düzenin kaynağı olarak görürler. Bunlara göre çocuklara isim verme, bireysel ve yaratıcı bir tercihtir. Eğer isim verme bireysel ve yaratıcı bir tercihse mikro kuramlar neden büyük bir kitlenin benzer isimleri seçtiğini izah etmekte zorlanacaklardır. Bu kuramların zıddına Durkheim ve Durkheimcılar kolektif bellek ve sınıflandırma biçimlerine dayanarak bir toplumun isim haritasındaki merkezi eğilimleri açıklamak konusunda daha başarılı sayılırlar. Onlara göre ortak belleğin bir parçası olarak geçmişten aktarılan isimler, bir toplumun alet ve edevatı gibidirler. İhtiyaç duyulduğunda, yani bir çocuk doğduğunda ebeveynler buradan kendilerine uygun düşen isimleri seçerler ve kullanırlar.

Durkheimcilik, güçlü bir kültürel kuram olarak geleneklerin ve kolektif yapıların önemini vurgulamakla bireyleri pasif bir konuma düşürdüğünün pek farkında değildir. Eğer insanlar, birebir üyesi oldukları toplumun kültürel geleneklerine göre hareket ediyorsa o zaman değişme nasıl mümkün olmaktadır? İşte, bu soruya cevap vermek Durkheimcılar için pek kolay değildir.

İsimlendirme kolektif olduğu kadar bireysel bir tutum olarak da görülebilir. Özellikle popüler/güncel isimler önemli ölçüde bireyselliğin ürünüdür ve bu bireysellik sayesinde kolektif bellekten sapmalar ve ayrı düşmeler mümkün olmaktadır. O zaman bireysellik ile kolektifliği aynı madalyonun iki yüzü olarak gören bir kurama ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapısalcı ve semiyotik kuram, Saussure'ün dil ve konuşma (ya da söz) ayrımına dayalı kavramlaştırılması çerçevesinde, birey ile kolektif yapılar arasındaki ilişkiyi

daha iyi bir şekilde izah etmeye muktedir gözükmektedir. Bu kurama göre isimlerin görünürdeki çeşitliliği, kişilerin bireysel seçeneklerini ve tercihlerini göstermekle birlikte bu seçimlerin gerisinde derin yapılar bulunmaktadır ve bu yapılar gizli bir şekilde insanları yönlendirmektedir. Konuşma, bireysel ve yaratıcı bir etkinlik ise de, dilin kuralları tarafından yönlendirilmektedir. Tıpkı bunun gibi isimlendirmede de bireysel tercihler önemlidir, fakat bu isimlendirme işlemlerini yönlendiren derin mekanizmalar vardır. İşte, bu derin mekanizmalar sayesinde isim haritasında belirli düzenlilikler ortaya çıkmaktadır. İsimlerde görülen sıklık dağılımları, bu düzenliliğin birer göstergesidirler.

Yukarıda yaptığımız analizler, sık kullanılan isimlerin gelişi güzel verilmediğini, bu süreci etkileyen derin bir yapının olduğunu göstermektedir. Sık kullanılan isimler ya da merkezî eğilimler, tarihsel ve kültürel bakımdan oluşturuca bir mekanizma olarak işlev gören Ehl-i Beyt kavramının ya da sevgisinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel isimler yoluyla kendini hissettiren ve kuşaktan kuşağa aktarılan bu sevgi, kendini doğrudan değil dolaylı bir şekilde kabul ettirmektedir. Burada, hem kolektif hem de bireysel tercihlerin bir karışımından bahsedebiliriz.

Ülke genelinde olmasa da bazı illerde ağırlığını hissettiren ve ilk beşe girmeyi başaran diğer erkek ve kadın isimleri de, ya peygamberlere ya da onların eşlerine ve çocuklarına çıkmaktadır. Bu durumda, özeld Hz. Muhammed ve onun yakın çevresiyle sınırlı olan Ehl-i Beyt sevgisi, genelde ise diğer büyük peygamberlere ve onların yakınlarına duyulan muhabbet, Türkiye isim haritasının merkezî eğilimlerinin açıklayıcı arka planını oluşturmaktadır.

Bireysel bir çaba olarak isimlendirme (ad koyma) ile kolektif oluşturuca mekanizma arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu, ad koyma konusundaki bazı geleneklerle daha somut olarak açıklanabilecek bir meseledir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ad koyma, Türk kültüründe büyüklerin müdahil oldukları bir meseledir. Başka bir deyişle genç anne ve babalar bu işlemi, geleneğe daha yakın olan ve hatta onu temsil eden eski kuşaklara (aile büyüklerine) bırakmaktadırlar. Öte taraftan isim seçiminde büyük anne ve baba isimlerinin tercih edilmesi, geçmişle bugün arasında ilişkinin kurulmasına hizmet eden bir başka gelenektir. Bu ikili mekanizma, sürekli bir biçimde isimler konusundaki kültürel mirasın (yani geleneğin) yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak yapısalci ve semiyotik kuram Türkiye'nin isim haritasında saptadığımız merkezî eğilimleri açıklama konusunda diğer kuramlara kıyasla daha başarılı gözükmektedir. Otuz milyona yakın bir kitlenin belirli isimlere yönelmiş olması tesadüflerle açıklanamaz. Bu kolektif yönelimde kültürün dip akıntıları ve derin yapıları etkili gözükmektedir.

Kaynakça

- ABDURRAHMAN, Varis (2004), “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, In: Milli Folklor, Yıl 16, Sayı 61.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1992), “Türk Kültüründe Ad Koyma Folkloru’nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, In: IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ofset Repromat Matbaası, Ankara.
- AĞIRMAN, Cemal (1998), “Ad Koyma ve Hz. Peygamber’in İsimlere Karşı Tutumu”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Sivas.
- ALKAYA, Ercan (2010), “Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları”, http://www.turkceciler.com/forum/forum_posts.asp?TID=1219
- BARTHESE, Roland (1993) Göstergebilimsel Serüven, Çev.: Mehmet Rifat – Sema Rifat, YKY, İstanbul.
- CANAN, İbrahim (1980), Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, DİB Yayınları, Ankara.
- DİLİPAK, Abdurrahman – DİLİPAK, Asiye – MERİÇ, Nevin (2000), Ansiklopedik İsim Sözlüğü, Risale, İstanbul.
- HOFSTEDE, Geert (1999), Allemaal Andersdenkenden, Omgaan met cultuurverschillen, Uitgeverij Contact, Amsterdam.
- KİBAR, Osman (2005), Türk Kültüründe Ad Verme, Timaş Yayınları, İstanbul.
- NVİ (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü) (2010), <http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Istatistikler>
- ÖGEL, Bahaeddin (1988), Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (1993), Kur’an’ın Temel Kavramları, Yeni Boyut, İstanbul.
- RİFAT, Mehmet (2000), XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, YKY, İstanbul.
- SMITH, Philip (2007), Kültürel Kuram, Babil Yayınları, İstanbul.
- SOYUBOL, Emel (2007), Türk Dili Kökenli Kişi Adlarının Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TDK (2012), Kişi Adları Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- TUŞİ, Nasreddin (2005), Ahlak-ı Nasırî, Fecr Yayınları, Ankara.
- HAVILAN, William (2002), Kültürel Antropoloji, Kaknüs, İstanbul.
- ZIJDERVELD, Anton (2007), Sahnelik Toplum, Açılım Yayıncılık, İstanbul.